

Dokument 19664

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Utdrag ur protokoll, fört vid
sammanträde 2016-03-15, § 22

Tid Tisdagen den 15 mars 2016 kl. 17.40 – 19.20
Plats Sessionssal A+B, Tekniska nämndhuset
Justerat Tisdagen den 22 mars 2016

Katarina Luhr

Jonas Naddebo

Närvarande

Beslutande ledamöter:

Katarina Luhr (MP) ordföranden

Jonas Naddebo (C) vice ordföranden

Mervi Mäkinen Andersson (S)

Måns Lönnroth (S)

Roger Orwén (MP)

Lars Jilmstad (M)

Christoffer Järkeborn (M)

Torbjörn Erbe (M)

Joar Forssell (L)

Tjänstgörande ersättare:

Jonas Svanfeldt (S)

för Maria Östberg Svanellind (S)

Annika Ödebrink (S)

för Mattias Vepsä (S)

Cecilia Berggren (V)

för Rikard Warlenius (V)

Harald Eriksson (M)

för Helena Ljungberg (M)

Ersättare:

Fredrik Pettersson (S)

Linnéa Joandi (MP)

Maria Sävström (MP)

Märta Martin Åkesson (C)

Ulrika Hoff (KD)

Tjänstemän:

Förvaltningschefen Gunnar Söderholm, Maria Arwidsson §§ 1-24,
Johannes Berg §§ 1-27, Anna Edström §§ 1-17, Monika Gerdhem,
Katarina Johansson §§ 1-24, Gustaf Landahl, Lena Mittal, Sara Nilsson,
Mikael Nyberg, Daniel Selin, Maria Svanholm, Emily Tjäder, Malin
Täppefur och borgarrådssekreteraren Peter Kogg.

§ 22**Hållbara Järva slutrapportering**

Dnr 2010-7153

Beslut

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar enligt sitt förslag:

- 1 Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar att godkänna slutrapporten.
- 2 Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar att ett studiebesök för nämnden i Hållbara Järva arrangeras förmiddag den 6 april 2016.
- 3 Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar att skicka rapporterna till deltagande förvaltningars och bolags nämnder och styrelser.

Handlingar i ärendet Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande från den 16 februari 2016.
Förvaltningen föreslår att nämnden beslutar följande:

- 1 Godkänna slutrapporten.
- 2 Ett studiebesök för nämnden i Hållbara Järva arrangeras eftermiddag den 5 april 2016 eller förmiddag den 6 april 2016.
- 3 Skicka rapporterna till deltagande förvaltningars och bolags nämnder och styrelser.

Nämndens behandling av ärendet**Framlagda förslag till beslut**

Nämnden föreslår (se beslutet).

Beslutsgång

Ordföranden Katarina Luhr (MP) finner att nämnden beslutar enligt sitt förslag.

Särskilt uttalande

Särskilt uttalande lämnas av vice ordföranden Jonas Naddebo (C), Lars Jilmstad m.fl. (M) och Joar Forssell (L) enligt följande:

I projektet Hållbara Järva som initierades av Alliansen och pågick under 2010 - 2014 utvecklades stadsdelarna kring Järvafältet till ett av Stockholms miljöprofilområden samtidigt som den stora renoveringen av miljonprogrammet genomfördes. I september 2014 firades målgången i stadens satsning för projektet. Inom projektet har den största

solcellssatsningen hittills i norra Europa genomförts och Järva är nu en nationell och internationell förebild för hållbar upprustning av miljonprogramsområden.

I sju hus i Husby, Akalla och Rinkeby var målet halverad energiförbrukning samtidigt som husen renoverades med ny energieffektiv teknik. Satsningen på förnybar energi och solceller gjorde Järva blev ett av Sveriges solcellstätaste områden. Projektet omfattar totalt 10 000 kvadratmeter solceller inom Järvaområdet i Stockholm. Bland byggnaderna märks bland annat Husbybadet och Tensta simhall där fastighetskontoret i Stockholms stad placerat ut 955 kvadratmeter solceller till en total kostnad om 3,6 miljoner kronor. Stockholms bostadsbolag Svenska Bostäder och Familjebostäder samt fastighetskontoret och idrottsförvaltningen har satsat stort på solceller i området med solceller installerade på tak och väggar. De beräknas kunna ge energi åt cirka 15-20 procent av fastigheternas elbehov i bostadshusen och 6 procent i simhallarna och generera 1,3 miljoner kWh sol per år.

Husen renoverades energieffektivt av Svenska Bostäder i dialog med de boende. De boende i Järva fick information och utbildning om klimat- och miljöfrågor. Målet för åtgärderna för energieffektivisering var bland annat halverad energiförbrukning, minskad användning av hushållsel med 10 procent i de sju renoverade husen, minskad energianvändning på byggarbetsplatsen med 30 procent och test och jämförelse av platsbyggd och prefabricerad teknik för tilläggsisolering av fasader.

Således utvecklades en dialogprocess där Svenska Bostäder arrangerade öppna hus vid olika tillfällen som 10 000 invånare deltog i och de lämnade 30 000 synpunkter. I projektet arrangerades sedan en återkoppling med tidplaner för hela beståndets renovering. Svenska Bostäder utvecklade även en utökad samrådsprocess inför renoveringen i respektive hus. Denna process har Svenska Bostäder fortsatt att använda. Alla hyresgäster i huset bjuds in till ett första möte där de framför vilka renoveringsbehov de ser. En grupp boende arbetar sedan vidare med att ta fram ett renoveringsförslag tillsammans med arkitekt och Svenska Bostäder. Alla hyresgäster bjuds sedan in igen för att rösta om förslaget där även hyreshöjning har behandlats. Om förslaget röstas ner får gruppen omarbeta det. Detta har lett till att området har gått från att ha de minst nöjda hyresgästerna till att ha de allra mest nöjda i bolagets bestånd.

Satsningar på hållbara transporter och cykelfrämjande åtgärder gjordes i hela Järvaområdet med bland annat upprustning av cykelbanorna i och runt Järvafältet, och etablerande av bilpool. I projektet ingick också satsningar på dialog, information och miljöutbildning och bevarande av områdets unika kulturhistoriska värden.

Svenska Bostäder har även genomfört jobbskapande aktiviteter genom att vid upphandlingar ställa krav på entreprenörer att erbjuda praktikplatser för arbetslösa. De har samarbetat med en av stadens verksamheter, Jobbtorg, som arrangerat enklare yrkesutbildning för dessa personer. Genom detta har 800 personer i Järva fått enklare yrkesutbildning och praktik. 40-50 procent av dessa har fått fast jobb.

Ersättaryttrande

Ulrika Hoff (KD) instämmer i särskilt uttalande från vice ordföranden Jonas Naddebo (C), Lars Jilmstad m.fl. (M) och Joar Forssell (L).

Vid protokollet
Lena Mittal

Rätt utdraget intygar:

Handläggare
Lisa Enarsson
Telefon: +46-(0)8-50828982

Till
Miljö och hälsoskyddsnämnden
2016-03-15 p. 22

Hållbara Järva slutrapportering

Förvaltningens förslag till beslut

- 1) Nämnden godkänner slutrapporten
- 2) Ett studiebesök för nämnden i Hållbara Järva arrangeras eftermiddag den 5 april eller förmiddag den 6 april.
- 3) Skicka rapporterna till deltagande förvaltningars och bolags nämnder och styrelser.

Gunnar Söderholm
Förvaltningschef

Gustaf Landahl
Avdelningschef

Sammanfattning

Projektet Hållbara Järva som fick stöd från Delegationen för hållbara Städer pågick mellan 2010-2014. Resultatet var följande:

- 7 nyrenoverade energieffektiva hus, energin för värme har mer än halverats
- 10 600 m² solceller installerade
- Cykelvägnätet upprustat – fördubblat antal cyklande på vissa sträckor – 130 vuxna har lärt sig cykla
- 13500 vuxna och 3000 barn och ungdomar har utbildats om hållbara livsstilar; energi, transporter, konsumtion
- Rapporter: Slutrapport, Samlade erfarenheter, Ekonomi vid ombyggnad, FTX utvärdering, Solceller utvärdering

I oktober 2015 godkände Boverket slutrapporten och beslutade om slutlig utbetalning på 53 av beviljade 55 miljoner kronor.

Bidraget har haft stor betydelse för att få till ett brett samarbete i staden med högt ställda mål och tillhörande uppföljning. Många av erfarenheterna används redan nu i Svenska Bostäders fortsatta ombyggnad, men staden och förvaltningen skulle kunna bli bättre på att ta vara på erfarenheter och kunskap som genereras i projekt. Genom att delta i liknande projekt får staden stor utväxling på miljö och klimatsmarta åtgärder.

Bakgrund

I Järva lever över 60 000 människor från jordens alla hörn. Järva är ett område med många utmaningar. Stockholms stads projekt Järvalyftet startade 2007, och 2009 beslutade Kommunfullmäktige om Vision för Järva 2030. Järvalyftet är en långsiktig investering för att förbättra levnadsvillkoren i stadsdelarna kring Järvafältet: Akalla, Hjulsta, Husby, Kista, Rinkeby och Tensta.

Vision Järva 2030 innefattar följande fyra huvudområden:

- Bra boende och mer varierad stadsmiljö
- Stärkt utbildning och bättre språkundervisning
- Fler jobb och ökat företagande
- Trygghet i vardagen

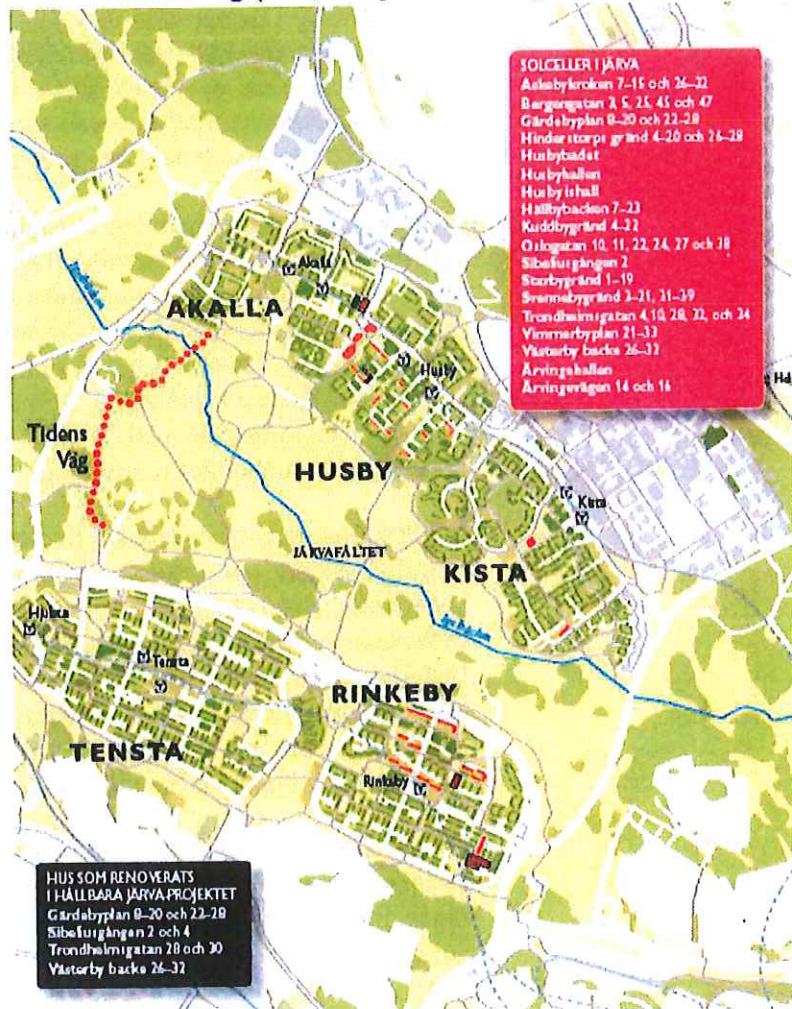
Målsättningen är att genom samverkan skapa en positiv social och ekonomisk utveckling som gör Järva till ett område som många vill bo kvar i och dit många vill flytta.

I Vision Järva saknades en pusselbit som projektet Hållbara Järva genom bidrag från delegationen från hållbara städer har tillfört; en bred satsning på miljöfrågorna med särskilt fokus på energieffektiviserande renovering. För att kunna nå nationella och internationella energimål räcker det inte att satsa på energieffektivisering i ny bebyggelse. Det krävs även rejäla satsningar på det befintliga beståndet. Förändringen av den bebyggda miljön går långsamt. Ska en relativt snabb omställning till minskade växthusgasutsläpp ske är det därför viktigt att fokusera på den redan bebyggda miljön.

Inför ansökan till Delegationen för hållbara städer samlade miljöförvaltningen stadens aktörer för att gemensamt komma fram till målsättningen med projektet. Fokus lades på energieffektiviserande renovering, energioptimering, förnybar energi, avfallshantering, klimatanpassning, hållbara transporter, information och ökad delaktighet samt utvärdering. Vissa delar av projektet prioriterades bort av finansiären, och slutligen beviljades ett 30 % bidrag om 55,29 miljoner för:

- Energieffektiviserande renovering i sju av Svenska Bostäders byggnader (ca 25 miljoner kronor)
- Förnybar energi (ca 14 miljoner kronor)
- Hållbara transporter (ca 10 miljoner kronor)
- Ökad delaktighet och information och (ca 4 miljoner kronor)
- Utvärdering (ca 2,5 miljoner kronor)

Projektets genomförande och resultat

Resultatet från hela projektet 2010-2014 är följande:

Sju nyrenoverade energieffektiva miljonprogramshus i Husby, Akalla och Rinkeby där energin för värme har mer än halverats. Den nya energiprestandan inklusive värme, varmvatten och fastighetsel är i genomsnitt $96 \text{ kWh/m}^2 A_{\text{temp}}$ och år. Det innebär att Svenska Bostäder nått målet på högst $101 \text{ kWh/m}^2 A_{\text{temp}}$ och år. Detta har uppnåtts genom förbättrat klimatskal, installation av FTX (från och tilluftsventilation med värmeåtervinning), åtgärder för vatten och avlopp och belysning i gemensamma utrymmen.

Varmvattenanvändningen har minskat men ligger fortfarande på en hög nivå per kvadratmeter, vilket kan förklaras av att det bor en större andel personer per kvadratmeter i dessa hus. Vattenanvändningen per person är normal. Åtgärder med energieffektiva vitvaror och belysning har också genomförts för att minska hushållselen. Målet var att minska elanvändningen med 10 procent. Den minskade med 10-20 % förutom i Gärdebyplan där den var densamma efter renovering.

Stockholms stads bostadsbolag Svenska Bostäder och Familjebostäder samt fastighetskontoret och idrottsförvaltningen har tillsammans installerat 10 600 m² solceller med en effekt på 1,4 MWpeak på flerbostadshus respektive två simhallar. Installationerna beräknas producera cirka 15-20 procent av bostadsfastigheternas och 6 procent av simhallarnas fastighetsel. Solcellerna beräknas generera 1,3 miljoner kWh solel per år. Investeringen beräknas ha en återbetalningstid på cirka 10 år.

Cykelvägnätet är upprustat med ny skyltning, ny beläggning och en ny länk: Kyslingsstråket. Antal cyklande på vissa sträckor har fördubblats och 130 vuxna har lärt sig cykla på cykelkursen för vuxna.

13500 vuxna och 3000 barn och ungdomar har utbildats om hållbara livsstilar; energi, transporter, konsumtion. Det har skett genom:

- ”Öppna hus” i samband med visning av nyrenoverade lägenheter och i samband med solcellsvisningar.
- Studiecirkelledarutbildningar för föreningar. Cirkelledarna har genomfört studiecirkelar med tio träffar i respektive förening.
- Cykelaktiviteter på skolor och under klimatveckan som arrangerades årligen under projektet.

- Tidens väg – en två km lång vandring med information om vattnets betydelse som transportväg och hur kulturlandskapet såg ut efter senaste istiden på Järvafältet. En lärarhandledning för Tidens väg togs också fram.
- Den interaktiva utställningen Lekochprick affären som cirkulerat på förskolor, där barnen lärt sig om olika märkning och hur man kan minska sin miljöpåverkan genom val av transporter, energi och källsortering.

En dialogprocess har utvecklats, där Svenska Bostäder arrangerade öppna hus vid olika tillfällen som 10 000 invånare deltog i och de lämnade 30 000 synpunkter. I projektet arrangerades sedan en återkoppling med tidplaner för hela beståndets renovering. Svenska Bostäder utvecklade även en utökad samrådsprocess inför renoveringen i respektive hus. Denna process har Svenska Bostäder fortsatt att använda. Alla hyresgäster i huset bjuds in till ett första möte där de framför vilka renoveringsbehov de ser. En grupp boende arbetar sedan vidare med att ta fram ett renoveringsförslag tillsammans med arkitekt och Svenska Bostäder. Alla hyresgäster bjuds sedan in igen för att rösta om förslaget där även hyreshöjning har behandlats. Om förslaget röstas ner får gruppen omarbeta det.

Svenska Bostäder har även genomfört jobbskapande aktiviteter genom att vid upphandlingar ställa krav på entreprenörer att erbjuda praktikplatser för arbetslösa. De har samarbetat med en av stadens verksamheter, Jobbtorg, som arrangerat enklare yrkesutbildning för dessa personer. Genom detta har 800 personer i Järva fått enklare yrkesutbildning och praktik. 40-50 % av dessa har fått fast jobb.

KTH har bedrivit följeforskning på projektet och har tagit fram en rapport om samlade erfarenheter från renoveringen. Göteborgs universitet har bedrivit följeforskning på Järvalyftet och därmed ingår även Hållbara Järva projektet i en rapport som forskaren Jan-Erik Lind skrivit.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Det ekonomiska bidraget till projektet från Delegationen för hållbara städer har haft avgörande betydelse för att projektet kommit till stånd. Främst har bidraget haft betydelse för att förmå staden att i ett brett samarbete satsa på många olika områden i Järva samtidigt, vilket gett stor effekt. Inom staden deltog förutom miljöförvaltningen, Svenska Bostäder, Familjebostäder, Fastighetskontoret, trafikkontoret, Stadsmuseet, Stadsdelsförvaltningarna

Spång-Tensta och Rinkeby-Kista samt stadsledningskontoret. Fortum och KTH var de externa parterna i projektet. Miljöförvaltningen, Stadsdelsförvaltningarna, Trafikkontoret och Svenska Bostäder samarbetade t.ex. kring cykelsatsningarna och upprustningen av cykelvägnätet i området. Miljöförvaltningen, Svenska Bostäder, Trafikkontorets avfallsavdelning, stadsdelsförvaltningarna, Fortum och även Stockholm vatten deltog med miljöutbildning vid olika aktiviteter. Invånarna märkte och gav positiv respons på satsningarna som gjordes både gällande renovering, installation av solceller, cykelsatsning men även informationsaktiviteter.

Arbetet kring skrivandet av ansökan om medel, gjorde det möjligt för miljöförvaltningen att motivera Svenska Bostäder och andra parter att öka ambitionsnivån vad gäller bl.a. energieffektivisering. Det ekonomiska bidraget till projektet har också lett till att Svenska Bostäder har följt upp renoveringen mer nogsamt än normalt och därigenom tagit lärdom kring ett flertal åtgärder. Dessutom påskyndade projektet Bebos upphandling av prefabricerade element, och Svenska Bostäder fick erfarenheter som innebar att de har valt att inte arbeta vidare med den metoden.

En viktig fördel med projektet har också varit att Svenska Bostäder har planerat renovering av totalt 5200 lägenheter i området och därmed kan ta med sig erfarenheter in i det fortsatta arbetet.

Projektledaren har även deltagit i Järvalyftets arbetsgrupp, vilket har varit ett bra forum för att informera och förankra projektet inom staden. Sådana tvärsektoriella grupper vore bra för alla områden i staden.

Förvaltningen anser att liknande projekt är bra att initiera för att det ger staden stor utväxling på bl.a. miljö och klimatsmarta åtgärder. Något som skulle kunna förbättras är att inom förvaltningen och staden är ta vara på erfarenheterna och förvalta dem och fortsätta att sprida kunskapen genom den ordinarie verksamheten. En del av erfarenheterna används även i EU-projektet GrowSmarter. Förvaltningen deltar även i en ansökan till EU med projektet SmartImpact där åtgärder för att underlätta implementering av smarta lösningar från olika projekt ska identifieras.

Under 2015 har de rapporterna "Samlade erfarenheter" och "Ekonomi och energisatsningar" layoutats och tryckts. En rapport om utvärdering av solcellsininstallationerna har tagits fram samt en rapport om FTX systemen (Från och tilluftsventilation med

värmeväxling) som installerades i Hållbara Järva husen. Dessa behöver nu spridas i staden och till andra städer. Intresset för projektet har varit stort så de guider som används i Norra Djurgårdsstaden har utbildats om Hållbara Järva och tagit emot de studiebesök som hör av sig. Detta har finansierats med kvarstående Hållbara Järva budget, men en lösning behövs för framtida besök.

Boverket godkände rapporten och tog beslut om utbetalning av resterande medel i oktober 2015, totalt betalades 53 miljoner av de beviljade 55 miljonerna ut. Reduceringen påverkade inte miljöförvaltningens ersättning utan berodde på avvikelser inom energieffektivisering som Svenska Bostäder ansvarade för och förnybar energi gällande Fastighetskontorets insatser. Fastighetskontoret genomförde endast hälften av de solceller de planerade under projektperioden men under 2016 planerar de att genomföra resterande solcellssatningar och miljöförvaltningen har upprättat ett tilläggsavtal angående detta, och kommer i så fall att kunna betala ut de återstående 25 % finansierat med kvarstående Hållbara Järva budget.

Bilagor

1. Slutrapporten populärversion, 2014 (Den långa och detaljerade slutrapporten till Boverket kan erhållas vid önskemål.)
2. Hållbara Järva samlade erfarenheter från Svenska Bostäders renovering i Akalla, Husby och Rinkeby 2010-2014, finns även på www.stockholm.se/hallbarajarva
3. Hållbara Städer, Ekonomi och energisatningar (delades ut på nämnden 20160202, finns nu även på engelska) finns även på www.stockholm.se/hallbarajarva
4. FTX rapport 2015 (Från och tilluftsventilation med värmeväxling) finns även på www.stockholm.se/hallbarajarva
5. Uppföljning av solcellsanläggningar 2015 (Den långa mycket tekniska rapporten kan erhållas vid önskemål)
6. Boverkets beslut angående slutrapportering av stödprojektet Hållbara Järva

